

7. Прокутина Е. Языковая игра как способ образования нестандартной лексики русского языка на базе английских заимствований / Е. Прокутина // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – Вып. 41 : Филология. Искусствоведение. – № 7(188). – С. 123–127.
8. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: соціальна диференціація української мови / Л. Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 464 с.
9. Химик В. Поэтика низкого, или просторечие как культурный феномен / В. Химик. – СПб. : Филол. фак-т СПбГУ, 2000. – 272 с.
10. Dalzell T. The Concise New Partridge Dictionary of Slang and Unconventional English / T. Dalzell, T. Victor. – London : Routledge, 2008. – 721 p.
11. Dalzell T. Vice Slang / T. Dalzell, T. Victor. – London : Routledge, 2008. – 206 p.
12. Renner V. Predicting Stress Assignment in Lexical Blends: The Case of English and Serbian / V. Renner, G. Lalić-Krstin // ELLSIIR International Conference (Belgrade, Serbia, 2009). – 2009. – Vol. 1. – P. 265–273.

УДК 811.112.2'342.415

Глущенко О. В.

### ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКИХ ДИФТОНГІВ НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ «DAS NIBELUNGENLIED» («ПІСНЯ ПРО НІБЕЛУНГІВ»)

*Статтю присвячено дослідженню й виявленню середньовірхньонімецьких дифтонгів та їх функціонуванню на матеріалі середньовірхньонімецького твору «Пісня про Нібелунгів». У роботі аналізуються якісні й кількісні характеристики дифтонгів за цим твором та частотність їх вживання у відсотковому співвідношенні.*

**Ключові слова:** дифтонг, фонема, редукція, монофтонгізація, дифтонгізація.

**Глущенко Е. В. Функционирование средневерхненемецких дифтонгов на примере произведения «Das Nibelungenlied» («Песнь о Нибелунгах»). – Статья.**

*Статья посвящена исследованию и определению средневерхненемецких дифтонгов и их функционированию на материале средневерхненемецкого текста «Песнь о Нибелунгах». В работе анализируются количественные и качественные характеристики дифтонгов по данному тексту и частотность их употребления в процентном соотношении.*

**Ключевые слова:** дифтонг, фонема, редукция, монофтонгизация, дифтонгизация.

**Glushchenko O. V. The functioning of the Middle High German diphthongs by the example of the work “The Song of the Nibelungs”. – Article.**

*The given article deals with the investigation and determination of the Middle High German diphthongs and their functioning on the material of the Middle High German poem “The Song of the Nibelungs”. The quantitative and qualitative characteristics of diphthongs based on this text and the frequency of the use of diphthongs as a percentage are being analyzed in the article.*

**Key words:** diphthong, phoneme, reduction, monofthongization, diphthongization.

Сучасний період розвитку діакронічних досліджень у галузі германістики відзначається стрімкою появою низки робіт, спрямованих на вивчення мови писемних пам'яток або на виявлення функціонування окремих тематичних лексичних груп [1; 2; 4; 9]. Обидва напрями орієнтуються на побудову такої лінгвістичної теорії, яка могла б пояснити мовні зміни більш вдало, на відміну від синхронічних теорій структурного мовознавства.

**Метою** дослідження є визначення середньовірхньонімецьких дифтонгів та їх функціонування на матеріалі середньовірхньонімецького твору «Пісня про Нібелунгів».

Одним зі спірних і складних питань у лінгвістиці загалом і в германській філології зокрема на сьогодні є визначення голосних сполук, а саме дифтонгів. Ці складні звуки мають специфічні особливості, які саме визначають їх особливий статус у фонетико-фонологічній системі.

Різні погляди із цього приводу привели до появи великої кількості досліджень за цією темою як вітчизняних, так і іноземних лінгвістів. Угорський фонетист Ю. Лазиціум зазначив: «Навряд чи є ще

таке питання, у якому так розійшлися думки фонетистів, як у питанні щодо дифтонгів» [5, с. 148].

Дослідження дифтонгів, проведені згаданими вченими на фонематичному й фонетичному рівнях, не визначили повною мірою статус дифтонга. Деякі лінгвісти вважали, що це питання пов'язане з вивченням динаміки змін і розвитку таких одиниць у діакронічному аспекті. Так, Ф. де Соссюр вказував: «Кожний момент мовлення є діяльністю припускає і встановлену систему, і еволюцію; у будь-яку хвилину мова є живою діяльністю та продуктом минулого» [3, с. 34].

Дослідження особливостей розвитку мови, реалізація й функціонування її одиниць, а також наявність факторів, які впливають на їх розвиток, належать до монументальних положень історичного мовознавства. Подібні зміни відбуваються на фонетичному та фонологічному рівнях.

В.М. Жирмунський свого часу зазначив, що основною метою порівняльно-історичного дослідження варто вважати не реконструкцію гіпотетичної моделі «прамови», а виявлення внутрішніх закономірностей розвитку мови. У процесі всьо-

го еволюційного розвитку мови голосні постійно підлягали процесам монофтонгізації й дифтонгізації. Учений вважає, що дифтонги не позичалися в «готовому» вигляді, вони розвивалися спонтанно. Процес дифтонгізації як у просторі, так і в часі проходив поступово, як непомітна зміна артикуляції в цілому. Цей процес, що з'явився органічно, В.М. Жирмунський називає «звуковим законом», у якому відбувається послідовний перехід довгих голосних із двовершинним наголосом у дифтонгічні варіанти, аж до появи нових монофтонгів [2, с. 461].

Переломним етапом у розвитку німецької мови є середньовісньонімецький період (XII – XIII ст.), коли відбулись фонетичні зміни й нові мовленнєві процеси, що вивели систему німецької мови на новий етап. Це пов'язується насамперед із розширенням міжмовного середовища. Поява й поширення світської художньої літератури є однією з найбільш яскравих (і головних) особливостей культурно-історичного розвитку цього періоду. Тогочасні письменники створюють і письмово фіксують всесвітньо відомі епоси й лицарські романи (В. фон Ешенбах, Г. фон Аве, Г. Страсбургський та інші), любовну лірику (Д. фон Айст, Кюренберг, Ф. фон Хаузен, Г. фон Морунген, Р. фон Хагенау, В. фон дер Фогельвейде та інші) та велику кількість релігійних творів і перекладів.

Реконструювання тексту – це не лише встановлення складу її фонем, а й розуміння національного характеру народу та вивчення історичних і культурних процесів середньовісньонімецького періоду. Тому «Пісня про Нібелунгів» стала об'єктом ретельного та всебічного дослідження не лише в лінгвістиці, а й у літературознавстві, живописі, музиці тощо.

Ця письмова пам'ятка є героїчним епосом, у якому містяться домішки давніх германських оповідань, міфів і казок з елементами лицарського роману, що відображає процес розвитку й становлення «сеньйоріально-васальних» відношень, християнської культури та куртуазної етики. Німецькі дослідники вдало назвали цей епос «найвирішальнішим твором німецької літератури», оскільки він відображає долю, національний дух і характер німецького народу [5, с. 7–17].

Аналізований художній твір, на нашу думку, є «перехідним етапом» історичного розвитку мови від давньовісньонімецького до середньовісньонімецького періоду, коли відбулися значні зміни у сфері фонетики, морфології, граматики, синтаксису тощо.

Вважається, що «Пісню про Нібелунгів» було створено приблизно в 1200 р. в південно-східній частині Німеччини австрійським автором, ім'я якого дослідники досі не можуть встановити. Ця письмова пам'ятка є досить великим твором (39 пісень /*aventure*/, понад 9 тис. віршів), текст побудований строфами (так званими *Nibelungenstrophe*), які складаються з римованих попарно 4 віршів [8, с. 230].

Варто зазначити, що середньовісньонімецька мова значно відрізняється від свого давнього стану, оскільки в цей період відбулось багато фонетичних процесів, переважно в системі вокалізму, а саме такі:

1) злиття фонем (*Phonemverschmelzung* oder *Phonemzusammenfall*), що належать до голосних, які в процесі середньовісньонімецького періоду поступово редукувались і якісно перетворились на голосний *e*;

2) розділення фонем (*Phonemspaltung*) – поява з двох інваріантів однієї фонемі двох самостійних фонем;

3) пересув фонем (*Phonemverschiebung*) – зміни відношень між звуками, відомі в мові як «другий пересув приголосних»;

4) зникнення фонем (*Phonemschwund*), тобто в результаті звукових змін зникає одна з фонем. Цей процес стосується системи приголосних.

Таким чином, вокальній будові цього твору притаманні якісні й кількісні зміни, які значно відрізняють його від попередніх творів. Оскільки це віршований твір, велике значення в ньому має рима. У «Пісні про Нібелунгів» спостерігається чітка опозиція довгий – короткий голосний (*namen – nâmen, site – sîte*). Цьому твору притаманна як односкладова чоловіча рима (*stumpfer Reim: sagen, name*), так і двоскладова жіноча (*klingender Reim: vrâgen, nâmen*).

Завдяки процесу злиття фонем важливого значення набувають редукція кінця слова та поява

Таблиця 1

## Дифтонги та частота їх реалізації у середньовісньонімецькому творі «Пісня про Нібелунгів»

| Дифтонг (Diphthong)<br>(Загалом 631 ЛО) | Положення в слові (Stellung im Wort)  |                                         |                                        |
|-----------------------------------------|---------------------------------------|-----------------------------------------|----------------------------------------|
|                                         | Початок слова (Anlaut)<br>61 ЛО – 10% | Середина слова (Inlaut)<br>440 ЛО – 70% | Кінець слова (Auslaut)<br>130 ЛО – 20% |
| <i>ei</i> (165 ЛО – 26%)                | 40 ЛО – 24%                           | 123 ЛО – 75%                            | 2 ЛО – 1%                              |
| <i>ie</i> (207 ЛО – 33%)                | 4 ЛО – 2%                             | 94 ЛО – 45%                             | 109 ЛО – 53%                           |
| <i>uo</i> (132 ЛО – 21%)                | –                                     | 115 ЛО – 87%                            | 17 ЛО – 13%                            |
| <i>ou</i> (78 ЛО – 12%)                 | 17 ЛО – 22%                           | 59 ЛО – 76%                             | 2 ЛО – 2%                              |
| <i>öu</i> (2 ЛО – 1%)                   | –                                     | 2 ЛО – 100%                             | –                                      |
| <i>üe</i> (47 ЛО – 7%)                  | –                                     | 47 ЛО – 100%                            | –                                      |

ненаголошеного голосного *e*. В аналізованому творі варто відрізнити беззвучний *e* (*tonlos*) від глухого *e* (*stumm*). У першому випадку голосний ненаголошений *e* посідає кінцеву позицію слова чи складу після наголошеного довгого складу (*schône, vliuge*). У багатьох виданнях такий голосний *e* позначається гравісом. Редукованому глухому *e* притаманна позиція після наголошеного короткого складу (*varen, sagen*). У деяких випадках він зникає після приголосних *l, g, r* (*varn, sagn*).

Зазначимо, що, крім дифтонгів, середньовірхньонімецькому вокалізму притаманне вживання вокальної сполуки *iu*. Давньовірхньонімецький дифтонг *iu* наприкінці Х ст. монофтонгізувався в довгий умляут [*ü*]. У цьому процесі відбулись асимілятивні перетворення, унаслідок чого голосний переднього ряду змінився на лабіалізований (ahd. *friunt* [*i-u*] – mhd. *friunt* [*ü*] – nhd. *Freund*). Із цього часу довгий голосний *ü* став передаватись вокальною сполукою *iu* (ahd. *hūsir* – mhd. *hiusir* – nhd. *Häuser*). Отже, ми можемо зробити висновок, що в середньовірхньонімецькому періоді існував короткий *ü* і довгий умляут [*ü*], який має дифтонгічне походження, а на письмі передається шляхом поєднання голосних *iu*.

Наше дослідження присвячено функціонуванню середньовірхньонімецьких дифтонгів на матеріалі твору «Пісня про Нібелунгів». Аналіз відбувався за трьома позиціями в слові (анлаут, інлаут, ауслаут), кількість лексичних одиниць (далі – ЛО) з дифтонгами складає 631.

У ході дослідження було виявлено 6 середньовірхньонімецьких дифтонгів (*ei, ie, uo, ou, öu, üe*) в односкладових і багатоскладових словах. Відомо, що в давні періоди існування німецької мови вимовлявся кожен із компонентів, які належали до одного складу [8, с. 225].

Згідно з проведеним статистичним дослідженням (див. табл. 1) можна зробити висновок, що більшість дифтонгів у тексті реалізуються в середині слова – 440 ЛО (70%). Частота реалізації дифтонгів у кінці слова складає 130 ЛО (20%). Кількість дифтонгів зменшується на початку слова – 61 ЛО (10%).

Наше дослідження показало, що найчастотнішим є дифтонг *ie*. Він з'явився в результаті послаблення таких ненаголошених компонентів давньовірхньонімецьких дифтонгів, як *ia* та *io*. Дифтонг *ie* складається з голосних *i* (верхній підйом) та *e* (середній підйом), які є нелабіалізованими голосними переднього ряду. Загальна кількість ЛО в тексті із цим дифтонгом, що аналізується, складає 207 (33%). Найбільша частота реалізації припадає на кінець слова (109 ЛО, або 53%). Частота реалізації дифтонга *ie* в середині слова скла-

дає 94 ЛО (45%), при цьому в презенсі першої та другої особи однини часто голосні в позиції перед приголосним замінюються дифтонгом (*slâfe – slief, stôze – stiez, valle – viel*). На початку слова зафіксовано лише 4 ЛО (2%).

Дифтонг *ei* перейшов із давньовірхньонімецького періоду, водночас відбувся процес дифтонгізації довгого голосного *i*. Він складається з голосних *e* (голосний середнього підйому) та *i* (верхнього підйому), що є нелабіалізованими голосними переднього ряду. Загальна кількість ЛО в тексті складає 165 (26%), тобто дифтонг *ei* посідає друге місце за частотою реалізації серед інших: анлаут – 40 ЛО (24%), інлаут – 123 ЛО (74%), ауслаут – 2 ЛО (1%).

Продовжує своє існування з давніх часів також дифтонг *uo*, який складається з лабіалізованих голосних заднього ряду: голосного *u* верхнього підйому та голосного *o* середнього підйому. Частота реалізації цього дифтонга складає 132 ЛО (20%). В інлауті зафіксовано 115 ЛО (87%), в ауслауті – 17 ЛО (13%). На початку слова цей дифтонг не був виявлений.

Дифтонг *ou* також перейшов із давньовірхньонімецького періоду. Він налічує лабіалізовані голосні заднього ряду, де *o* є голосним середнього підйому, *u* – голосним верхнього підйому. Спостережено вживання голосного *u* після голосних *i* та *o* перед *w* (*frowe – frouwe, niwe – niuwe*). З'ясовано, що частота реалізації дифтонга *ou* складає 78 ЛО (12%): анлаут – 17 ЛО (22%), інлаут – 59 ЛО (76%), ауслаут – 2 ЛО (2%).

Дифтонги *öu* та *üe* перейшли з давньовірхньонімецьких дифтонгів *ou* та *uo* в результаті протиставлення лабіалізованих голосних переднього ряду й лабіалізованих голосних заднього ряду. Дифтонг *öu* складається з поєднання двох лабіалізованих голосних, де *ö* – голосний середнього підйому переднього ряду, та *u* – голосний верхнього підйому заднього ряду. Дифтонг *üe* складається з лабіалізованого голосного *ü* верхнього підйому переднього ряду та нелабіалізованого голосного *e* середнього підйому переднього ряду. Реалізацію цих дифтонгів зафіксовано лише в інлауті: *öu* – 2 ЛО (100%), *üe* – 47 ЛО (100%).

У результаті проведеного дослідження дифтонгів на матеріалі твору «Пісня про Нібелунгів» виявлено якісно-кількісні характеристики середньовірхньонімецьких дифтонгів, частотність їх вживання в анлауті, інлауті та ауслауті середньовірхньонімецького слова. З'ясовано, що в більшості випадків вживання всіх середньовірхньонімецьких дифтонгів припадає на інлаут. Цей факт свідчить про енергетичне послаблення кінця середньовірхньонімецького слова та посилення його кореневої частини.

## Література

1. Зиндер Л.Р. Историческая фонетика немецкого языка / Л.Р. Зиндер, Т.В. Строева. – Л. : Просвещение, 1968. – 263 с.
2. Жирмунский В.М. Общее и германское языкознание / В.М. Жирмунский. – Л. : Наука, 1976. – 698 с.
3. Соссюр Ф. Курс общей лингвистики / Ф. де Соссюр. – М. : Соцэкгиз, 1933. – 272 с.
4. Таранец В.Г. Энергетическая теория речи / В.Г. Таранец. – 2-е изд. доп. – О. : Печатный дом, 2014. – 188 с.
5. Heinze J. Die Nibelungen. Ein deutscher Wahn, ein deutscher Alptraum. Studien und Dokumente zur Rezeption des Nibelungenstoffs im 19. und 20. Jh. / J. Heinze, A. Waldschmidt. – Frankfurt : Suhrkamp Verlag, 1994. – 407 S.
6. Lazicius J. Lehrbuch der Phonetik / J. Lazicius. – Berlin, 1961. – 247 S.
7. Lewizkiy V. Geschichte der deutschen Sprache / V. Lewizkiy. – Winnyzja : Nowa Knyha, 2010. – 254 S.
8. Schmidt W. Geschichte der deutschen Sprache / W. Schmidt. – Stuttgart ; Leipzig : Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 1993. – 383 S.
9. Sonderegger S. Grundzüge deutscher Sprachgeschichte: Diachronie des Sprachsystems / S. Sonderegger. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 1979. – 368 S.

УДК 81-2:811.111-26:7.038.6

Гурбанська С. О.

## ДЖЕРЕЛА ІНТЕРТЕКСТІВ У ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

*У статті розглянуто постмодернізм як сучасний тип художньої комунікації. Досліджено постмодерністський художній дискурс як особливий смисловий осередок інтертекстів. Окреслено специфіку інтертекстуальних зв'язків у постмодерністському художньому дискурсі.*

**Ключові слова:** інтертекст, джерела інтертекстів, постмодерністський художній дискурс, інтертекстуальні зв'язки.

**Гурбанская С. А. Источники интертекстов в постмодернистском художественном дискурсе. – Статья.**

*В статье рассмотрен постмодернизм как современный тип художественной коммуникации. Исследован постмодернистский художественный дискурс как особая смысловая ячейка интертекстов. Обрисована специфика интертекстуальных связей в постмодернистском художественном дискурсе.*

**Ключевые слова:** интертекст, источники интертекстов, постмодернистский художественный дискурс, интертекстуальные связи.

**Hurbanska S. O. Sources of intertexts in postmodern artistic discourse. – Article.**

*In this article postmodernism as a modern type of artistic communication is viewed. Postmodern artistic discourse as a peculiar semantic cell of intertexts is studied. Specific features of intertextual connections in postmodern artistic discourse are outlined.*

**Key words:** intertext, sources of intertexts, postmodern artistic discourse, intertextual connections.

На сьогодні спостерігається науковий інтерес до когнітивно-комунікативного аналізу текстової комунікації в аспекті впливу постмодернізму на сучасну постіндустріальну комунікативну культуру, що виражається в естетиці художнього мовлення [3; 5]. Проте з'ясуванню специфіки інтертекстуальних зв'язків у постмодерністському художньому дискурсі присвячено незначну кількість робіт [1; 2]. Наразі необхідними є подальші наукові пошуки у виявленні джерел інтертекстів у постмодерністському художньому дискурсі, зорієнтовані на вивчення специфіки інтертекстуальних зв'язків крізь призму авторської свідомості, зокрема й поглиблене дослідження художніх текстів літератури постмодернізму в аспекті мовного вияву структурних ознак інтертекстуальності та визначення ролі цієї текстової категорії в індивідуально-авторській творчій концепції.

Для літератури постмодернізму, як наголошує В.В. Халіпов, характерна «невипадковість» кожного вживаного елемента, логічно обдумана та ретельно спланована організація матеріалу [5, с. 239]. На особливу увагу заслуговує вивчення функціонування джерел інтертекстів у творчості

яскравого представника постмодернізму Анджелі Картер.

Посилюючи інтригу та збільшуючи інтерес читачкої аудиторії, англійська письменниця веде складну, багаторівневу гру з простором і часом: звертається до Біблії, міфології, художньої літератури попередніх століть. У художніх текстах цього автора руйнуються межі між реальністю та вигадкою, а невід'ємною частиною реальності часто стає фантастика, ілюзія, магія. Простір і час є невіддільними один від одного. Ці категорії художнього тексту відіграють особливу роль в організації його змісту: різні зрушення та зміни простору й часу є актуалізацію потенційних можливостей останніх, що відіграє важливу роль в образній інтеграції художнього тексту як єдиного цілого.

Переплетення та взаємопроникнення різних часових і просторових відношень досягається завдяки створенню вертикального контексту – за допомогою інтертекстуальних зв'язків (цитат, ремінісценцій та алюзій). Диференціація перехідних форм, як зазначає Н.В. Корабльова, базується на підставі текстуальних, контекстуальних і метатекстуальних відношень. Наприклад, приховані